

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ВІДТВОРЕННЯ ВОДНОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

THEORETICAL CONCEPT OF THE PRODUCTION OF WATER CAPITAL IN MODERN
FINANCIAL AND ECONOMIC SYSTEMS

Валерій МАНДЗИК,

кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ

Valeriy MANDZYK,

candidate of economic sciences,
Public institution «Institute of environmental
economics and sustainable development of the
National academy of sciences of Ukraine», Kyiv

Доведено необхідність перегляду теоретичних підходів до фінансового забезпечення відтворення водного капіталу в контексті загострення проблем вододофіциту, які зумовлені змінами клімату та зростанням антропогенного навантаження на природні екосистеми. Запропоновано теоретичний концепт і визначено основні принципи фінансової підтримки розширеного відтворення водного капіталу, котрі ґрунтуються на базових положеннях теорії інституціоналізму та вартісно-орієнтованого управління з урахуванням ключових домінант сталого розвитку.

Ключові слова: водний капітал, теоретичний концепт, фінансове забезпечення, водогосподарська інфраструктура, інститути.

Because of the study, it was proved necessary to review the theoretical approaches to the financial provision of recreation of water capital in the context of worsening water deficit problems caused by climate change and anthropogenic pressure on natural ecosystems. The theoretical concept is proposed and the basic principles of financial provision of expanded reproduction of water capital are determined, which is based on the basic provisions of the theory of institutionalism and the concept of value-based management considering the key dominant components of sustainable development.

Key words: water capital, theoretical concept, financial support, water infrastructure, institutes.

Постановка проблеми. Забезпечення доступу до чистої води та належних санітарних умов є однією із ключових цілей сталого розвитку України. Необхідність вирішення проблем у водному секторі обумовлена тим, що доступність якісних водних ресурсів для задоволення як питних, так і господарських потреб є необхідною умовою досягнення низки інших цілей, зокрема, щодо забезпечення міцного здоров'я та благополуччя, подолання бідності й піднесення сільського господарства, доступної та чистої енергії, пом'якшення наслідків змін клімату, захисту й відновлення екосистем суші, сталого розвитку міст і громад тощо.

У зв'язку з цим у водному секторі актуалізується проблема фінансового забезпечення як власне процесу управління водними ресурсами, так і будівництва, реконструкції й модернізації відповідної інфраструктури, що буде здатна задовольнити зростаючі потреби населення та економіки в них, враховуючи нові

нормативні вимоги до якості в контексті імплементації водоохоронних директив Європейського Союзу в національне законодавство, можливі зміни клімату та необхідність мінімізації негативного антропогенного впливу на природні екосистеми.

Саме обсяг, принципи та правила фінансового забезпечення розширеного відтворення водних ресурсів і водогосподарської інфраструктури набувають ознак вирішального чинника досягнення цілей сталого розвитку водного господарства.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми розвитку теорії та методології фінансового й інституціонального забезпечення відтворення природно-ресурсного капіталу, а також можливі напрями вдосконалення системи фіскального регулювання природокористування шляхом імплементації у вітчизняну практику перспективних форм освоєння територіальних природних ресурсів досліджують у своїх працях українські вчені-економісти, зокрема: М.А. Хвесик,

І.К. Бистряков, В.М. Геєць, В.А. Голян, В.А. Сташук, А.В. Яцик, Л.В. Левковська, О.О. Веклич, А.М. Сундук, а також зарубіжні – В.І Данілов-Данільян, Е. де Сото, Р. Констанза, Г. Дейлі, Е. Остром.

Проте попри наявний значний науковий доробок у сфері економіки природокористування щодо напрямів та механізмів фінансового й інституціонального забезпечення сталого використання водних ресурсів суттєвого поглиблення потребують дослідження, пов'язані із обґрунтуванням теоретичних засад капіталізації водної складової продуктивних сил, а також механізмів ефективної імплементації сучасних фінансових інструментів у процеси відтворення водного капіталу.

Тому метою статті є розробка теоретичного концепту відтворення водного капіталу у сучасних фінансово-економічних системах.

Виклад основного матеріалу. Ключовими критеріями, які визначають здатність водних ресурсів до самовідновлення, є рівень антропогенного навантаження та їх буферна ємність, що залежить від видової різноманітності й нормального функціонування водної екосистеми. Перевищення останньої внаслідок зростання антропогенного навантаження спричиняє незворотні деградаційні процеси, котрі унеможливають їх самовідтворення [1]. Зокрема, прискорений розвиток

продуктивних сил за рахунок водомістких виробництв, забруднення водних джерел та непередбачувані кліматичні зміни у багатьох регіонах призвели до перевищення межі буферної ємності водних екосистем та, відповідно, дефіциту водних ресурсів й необхідності додаткових фінансових затрат на розвиток інфраструктури їх відновлення. Таким чином, водні ресурси є відновлюваними лише за умови збереження відповідних природних екосистем, що, у свою чергу, потребує значних фінансових затрат, враховуючи наявний рівень антропогенного навантаження.

Нехтування процесами деградації водних екосистем у майбутньому може стати одним із головних лімітуючих факторів розвитку людської цивілізації. Варто також зазначити, що аналогічна ситуація склалася й у сфері використання інших природних ресурсів (земельних, лісових, мінеральних тощо). Тому сьогодні в багатьох регіонах світу подальший прогрес суспільства залежить не від сучасних досягнень у галузі виробничих відносин, а передусім від забезпеченості їх природними ресурсами. Крім того, дедалі більшого значення та цінності набувають не стільки безпосередні ресурси, котрі отримуємо від навколишнього природного середовища (деревина, вода, продовольство тощо), а, зокрема, природні умови, які генерують певний рівень екосистемних послуг та благ, що підтримують комфортне існування людини (табл.).

Таблиця

Класифікація екосистемних послуг водних ресурсів та їх функції*

Тип екосистемних послуг	Основні функції
Забезпечуючі	Питна вода, середовище відтворення продовольства та формування біорізноманіття, матеріали й паливо (торф, ліс, кормова база)
Регулюючі	Регулювання клімату, кругообігу води, паводкового режиму. Очистка водних ресурсів та утилізація відходів, захист ґрунтів
Культурні	Рекреаційна, духовна й релігійна цінність, джерело натхнення. Освітня та наукова функції
Підтримуючі	Ґрунтоутворення, циркуляція поживних речовин тощо

*Джерело: розроблено автором згідно з даними [2].

Усвідомлення вагомого значення екосистемних послуг та благ природних ресурсів для розвитку матеріального виробництва й задоволення духовних потреб суспільства зумовлює необхідність перегляду сучасних концепцій фінансового забезпечення сталого природокористування.

Зокрема, у Декларації природного капіталу [2] відзначається провідна роль фінансового сектору як двигуна глобального

економічного зростання та у відтворенні природного капіталу. Сучасні фінансові інститути володіють набором необхідних інструментів, котрі можуть бути використані для підтримки сталого розвитку систем водозабезпечення й подолання глобальних проблем, пов'язаних із налагодженням доступу населення до якісних водних ресурсів. Вони повинні стати драйвером розширеного відтворення природного водного капіталу завдяки його капіталізації,

тобто перетворенню доданої вартості, отриманої в певному виробництві, із залученням водних ресурсів у капітал шляхом надання кредитів, страхування ризиків, сек'юритизації, акціонування тощо [3–5].

Таким чином, збереження постійної величини сукупного природного водного капіталу є серйозним викликом для країн із недостатньо розвиненою ринковою економікою, адже у сучасному глобалізованому суспільстві сталий розвиток пов'язаний значною мірою із фінансовим простором [6].

У постіндустріальних умовах фінансовий капітал, необхідний для забезпечення сталого водокористування, формується переважно у віртуальному біржовому просторі шляхом акціонування та сек'юритизації територіальних економічних активів. У зв'язку з цим необхідно імплементувати у практику водогосподарських відносин сучасні економічні механізми та фінансові інструменти капіталізації водних ресурсів, ефективно використання яких дасть змогу підвищити їх реальну вартість та сприятиме розширеному відтворенню [7]. Це потребує перегляду наявного та розроблення нового теоретичного концепту фінансового забезпечення відтворення водного капіталу у рамках національної економічної системи.

Теоретичну основу концепту фінансово-економічного забезпечення сталого водокористування становлять дослідження Хікса-Ліндаля в рамках розробки теорії максимального потоку сукупного доходу, що може бути отриманий у разі принаймні збереження загального капіталу, за допомогою котрого цей дохід формується, а також теорія природного капіталу Р. Констанзи та Г. Дейлі, відповідно до якої необхідною умовою сталого розвитку є збереження постійної величини сукупного природного капіталу. У зв'язку з цим потрібно реінвестувати дохід (ренту), отриманий від використання пасивного природного капіталу у відновлення активного [8].

Методологічним базисом такого концепту, на нашу думку, повинні бути: сучасна теорія інституціоналізму щодо імплементації в управлінську структуру водно-ресурсної сфери нових правил, стандартів і норм здійснення водогосподарської та водоохоронної діяльності; основні положення неокласичної економічної теорії щодо форм і напрямів поширення ринкових механізмів у

водогосподарському комплексі та їх ефективної взаємодії із методами прямого державного регулювання; базові принципи концепції вартісно-орієнтованого управління водним сектором, зокрема щодо механізмів залучення у систему економічних відносин новітніх фінансових інструментів підвищення вартості водних ресурсів та напрямів розвитку фінансової інфраструктури, здатної швидко трансформувати водний капітал у фінансову форму та сприяти ефективному розподілу інвестиційних ресурсів між основними суб'єктами господарювання з метою забезпечення сталого розвитку (рис.).

Враховуючи зазначене, в рамках запропонованого теоретичного концепту щодо відтворення водного капіталу можна виділити такі принципи:

- холізму – у процесі формування системи відтворення природного водного капіталу необхідно враховувати весь комплекс умов і факторів, що позначаються на її ефективності (економічних, правових, соціальних, екологічних, психологічних, політичних тощо). Правила державного управління та функціонуючий ринковий механізм є рівнозначними за рівнем впливу на процеси відтворення водного капіталу у фінансово-економічних системах;

- технократичного детермінізму – процес відтворення природного водного капіталу необхідно розглядати через взаємодію технологій (використання знань для досягнення корисних цілей), інституцій (реальні форми організації економічної діяльності, мотиви та норми поведінки) й механізмів функціонування сучасних ринкових фінансово-економічних систем (корпоратизації, капіталізації, акціонування тощо);

- інтегрованого управління – щодо водних ресурсів повинно здійснюватися в межах відповідних гідрографічних одиниць (басейнів) та за участю й з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін (уповноважених органів державної влади, місцевих територіальних громад, бізнес-структур, громадських організацій тощо) [9];

- сталого розвитку – підвищення економічної ефективності використання природного водного капіталу завдяки поліпшенню фінансового забезпечення його відтворення повинно сприяти досягненню ключових цілей сталості, зокрема щодо гарантування доступу населення до якісного водопостачання і санітарії та збереження природного середовища водних екосистем [10];

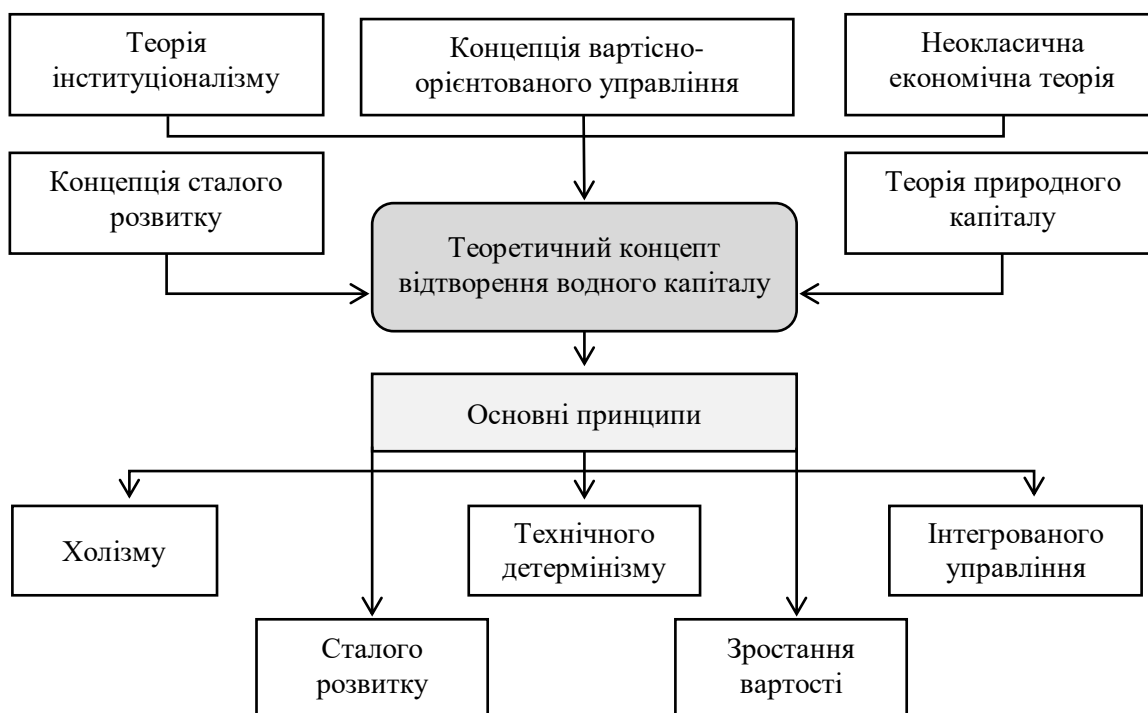

Рис. Теоретичний концепт відтворення водного капіталу в сучасних фінансово-економічних системах (розроблено автором)

• зростання вартості – система фінансово-економічного забезпечення відтворення водного капіталу у довгостроковій перспективі повинна бути спрямована на підвищення його загальної вартості [7].

Висновки. У цілому теоретичний концепт відтворення водного капіталу у сучасних фінансово-економічних системах – це стисле, знакове визначення сенсу господарювання, смислове розшифрування наукової ідеї, що стосується фінансового забезпечення використання й охорони водної сфери. Такий концепт можна охарактеризувати як адаптивну інституціональну модель інтегрованого вартісно-орієнтованого управління водними ресурсами на засадах сталого розвитку у сучасних фінансово-економічних системах. Запропонований підхід до відтворення водного капіталу в умовах загострення проблеми вододефіциту базується на комплексному науково обґрунтованому поєднанні основних принципів сучасних економічних теорій і сприяє досягненню синергетичного ефекту більш дієвого його використання.

Подальші дослідження щодо формування напрямів та механізмів підвищення ефективності фінансового забезпечення відтворення водного капіталу повинні стосуватися вивчення системних

трансформацій інституціонального середовища водокористування, зокрема щодо: активізації розвитку форм власності та прав користування водними ресурсами; комплексної економічної оцінки останніх та їх екосистемних властивостей; розробки системи інтегрованого управління водними ресурсами з урахуванням процесів децентралізації влади, що відбуваються в країні, як необхідної передумови залучення до економічного обігу. У спектрі актуальної наукової проблематики ключовим є питання формування інститутів, котрі сприятимуть реалізації базових функцій водного капіталу як частини продуктивних сил національної економіки.

Власне функції водного капіталу у сучасних фінансово-економічних системах варто розглянути більш детально. У країнах, що розвиваються, водні ресурси задовольняють передусім безпосередні фізичні потреби суспільства. Водночас у державах з розвинутою економікою вони здатні набувати форми економічного активу, котрий можна використати як заставу під іпотеку чи інші форми кредиту або з метою отримання додаткового фінансування для модернізації виробничого обладнання чи проведення водоохоронних заходів тощо. У такій ситуації водний капітал є не лише матеріальним активом, а й виконує ще одну

надзвичайно важливу функцію – генерує додаткову вартість, тобто відбувається процес капіталізації водних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Данилов-Данильян В.И. Глобальная проблема дефицита пресной воды / В.И. Данилов-Данильян // Век глобализации. – 2008. – № 1. – С. 45–56.
2. The natural capital declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naturalcapitaldeclaration.org/the-declaration>.
3. Економічна оцінка природного багатства України : [монографія] / за заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. С.І. Пирожкова; акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.
4. Капіталізація економіки України / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця; д.е.н., проф. А.А. Гриценка. – К. : Ін-т екон. та прогноз., 2006. – 199 с.
5. Капіталізація природних ресурсів : [монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 268 с.
6. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше / Ернандо де Сото; пер. з англ. М. Климчук. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 232 с.
7. Хвесик М.А. Вартість водних ресурсів України та її регіонів у вимірах національного багатства / М.А. Хвесик, Л.В. Левковська, А.М. Сундук // Економіка України. – 2015. – № 10. – С. 84–96.
8. Costanza R. Natural capital and sustainable development / R. Costanza, H. Daly // *Conservation Biology*. – 1993. – V. 6, №. 1. – P. 37–46.
9. Haines-Young R. Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) V5.1 and Guidance on the Application of the Revised Structure / R. Haines-Young, M. Potschin [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cices.eu.
10. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. – 72 с.

References

1. Danilov-Danilyan, V.I. (2008). *Globalnaia problema defitsita presnoi vody* [The global

problem of freshwater scarcity]. *Vek globalizatsii*, 1, 45 – 56 [in Russian].

2. The natural capital declaration (2012). *The natural capital finance alliance*. Retrieved from <http://www.naturalcapitaldeclaration.org/the-declaration>.

3. PyrozHKov, S.I. & Khvesyk, M.A. (Eds.). (2015). *Ekonomichna otsinka pryrodnoho bahatstva Ukrainy*. [Economic assessment of Ukraine's natural wealth]. Kyiv: Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian].

4. Gayts, V.M. & Gritsenko, AA. (Eds.). (2006). *Kapitalizatsiia ekonomiky Ukrainy* [Capitalization of the Ukrainian economy]. Kyiv: State Institution "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian].

5. Khvesyk, M.A. (Eds.). (2015). *Kapitalizatsiia pryrodnykh resursiv*. [Capitalization of natural resources]. Kyiv: Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian].

6. De Soto E. (2012). *Zahadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremahaie lyshe na Zakhodi i nide bilshe* [The mystery of capital. Why capitalism wins only in the West and nowhere else]. Kyiv. Nika Center [in Ukrainian].

7. Khvesyk, M.A., & Levkovska, L.V., & Sunduk, A. M. (2015) *Vartist vodnykh resursiv Ukrainy ta yii rehioniv u vymirakh natsionalnoho bahatstva* [The cost of water resources of Ukraine and its regions in terms of national wealth]. *Ekonomika Ukrainy*, 10, 84–96 [in Ukrainian].

8. Costanza, R., & Daly, H. (1993) Natural capital and sustainable development. *Conservation Biology*, 6, 1. 37–46.

9. Haines-Young, R. & Potschin, M.B. (2018): *Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) V5.1 and Guidance on the Application of the Revised Structure*. Retrieved from www.cices.eu.

10. Paton, B. Ye. (Eds.). (2016) *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National paradigm of Ukraine's sustainable development] (2). Kyiv: Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 2 серпня 2018 року